

Використання сучасних можливостей проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень за фактами незаконної порубки лісу

Михайло Шаляпін

завідувач сектору трасологічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень, Луганський НДЕКЦ МВС України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3603-5343>, e-mail: shaliapinmihailo@gmail.com

Андрій Циганський

головний судовий експерт сектору трасологічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень, Луганський НДЕКЦ МВС України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3603-5343>, e-mail: andriitsyhanskyi@gmail.com

Висвітлено сучасні можливості судових експертиз, проведення яких є доцільним під час розслідування злочинів за фактами незаконної порубки лісу.

Ключові слова: *судова експертиза; незаконна порубка; сліди злочину.*

Use of Modern Forensic Science Capabilities in Investigating Illegal Logging Crimes

Mykhailo Shaliapin, Andrii Tsyhanskyi

The paper highlights the contemporary capabilities of forensic expertise, which are highly relevant for investigating crimes related to illegal logging.

Keywords: *forensic examination; illegal logging; crime traces.*

Лісове господарство України є важливою складовою економіки та принципово вагомим з екологічної точки зору національним ресурсом. Проведений аналіз статистичних даних і численних публікацій у засобах масової інформації свідчить, що сьогодні українські ліси активно потерпають від злочинних посягань. Одним із найбільш поширених кримінальних правопорушень, які складають питому вагу цих екологічних злочинів, є незаконна порубка лісу (ст. 246 Кримінального кодексу України [1]).

Дослідження матеріалів слідчої та судової практики розслідування злочинів цієї категорії свідчить про наявність значних прогалин і неефективність діяльності правоохоронних органів у боротьбі з ними. Однією з таких прогалин є неналежний рівень застосування спеціальних знань у галузі су-

дової експертизи. Відіграючи ключову роль у формуванні доказової бази, судові експертизи значно підвищують ефективність протидії цим непростим (із точки зору виявлення, розкриття та розслідування) кримінальним правопорушенням.

Під час незаконної порубки лісу взаємодія злочинця з навколишнім середовищем відбувається тривалий час, що створює сприятливі умови для залишення ним значної кількості слідів своєї діяльності. За виявленими слідами має бути призначено різноманітні судові експертизи, висновки яких, об'єднані в єдиний комплекс, дадуть змогу уточнити наявні слідчі версії, уявити більш чітку картину події, що сталася, установити осіб, які вчинили цей злочин, тощо. З огляду на зазначене, правильне розуміння слідчим завдань і сучасних мож-

ливостей судових експертиз під час їх призначення дасть йому змогу належно визначити предмет експертизи, сформулювати питання експертові й підготувати відповідні об'єкти, які мають бути направлені в розпорядження експерта.

Аналіз правозастосовної практики у сфері незаконної порубки лісу та спеціальної літератури дає змогу запропонувати наведений далі типовий перелік судових експертиз, призначення яких допоможе полегшити виконання завдань розслідування.

Дактилоскопічна експертиза дає змогу ідентифікувати осіб, чію причетність до злочину перевіряють, за слідами рук, які можуть бути вилученими зі знарядь злочину (бензопил, ручних пил, сокир тощо), а також інших предметів, виявлених на місці незаконної порубки лісу.

Трасологічна експертиза:

- *слідів взуття* — дає змогу отримати інформацію діагностичного, ситуаційного й ідентифікаційного характеру. Зокрема, установити кількість співучасників злочину, їхній приблизний середньостатистичний зріст, інколи рід дій кожного з учасників учинення злочину, модель та індивідуальні особливості їхнього взуття. У разі вилучення чітких слідів (наприклад, способом їх фіксації у гіпсових зліпках) можна встановити конкретне взуття, яке залишило ці сліди;
- *слідів транспортних засобів* — допомагає виявити об'ємні або поверхневі сліди шин транспортних засобів;
- *цілого за частинами* — дає змогу встановити за фрагментами зрізів із пнів і фрагментами зрізів нижніх частин стовбурів дерев той факт, що до розділення вони складали одне ціле;
- *слідів знаряддя та інструментів*. Основним завданням, яке може допомогти виконати ця експертиза, є встановлення виду, характерних особливостей або конкретного знаряддя, інструмента за слідами його

дії під час незаконної порубки лісу. Так, приміром, за слідами розрубів на стовбурах (гілках) дерев можна встановити форму, розмірні характеристики й індивідуальні особливості леза сокири, а інколи — ідентифікувати конкретну сокиру. За слідами надпилу можна встановити ширину розводки ручної пили тощо.

Проведення трасологічних експертиз є найбільш поширеним під час розслідування злочинів цієї категорії. Як свідчить вивчення практики розслідування незаконної порубки лісу, їхня частка серед інших видів експертиз становить приблизно 93 %, а більшість об'єктів криміналістичного дослідження представлена спилами з пнів, слідами взуття та транспортних засобів тощо.

Судово-грунтознавча експертиза дає змогу виявити нашарування ґрунту на об'єктах-носіях; установити природу нашарувань; провести порівняльне дослідження нашарувань із порівняльними й контрольними зразками ґрунту з місця незаконної порубки лісу; локалізувати ділянку місцевості [2, с. 395]. Таку експертизу доцільно призначати в комплексі із судово-трасологічною експертизою для встановлення однорідності ґрунту на місці незаконної рубки дерев з виявленням на одязі та взутті конкретних осіб, колесах і гусеницях транспортних засобів [3]. Для цього під час огляду місця події слід вилучати «про запас» зразки ґрунту, а надалі вживати заходів для вилучення слідів ґрунту із поверхні зазначених предметів, механізмів та інструментів.

Судово-економічна експертиза дає змогу вирішити питання щодо документального й нормативного обґрунтування розрахунків розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконної вирубки або пошкодження дерев у лісі та в межах населених пунктів, складених державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища [4, с. 614].

Під час проведення трасологічних експертиз цього виду насамперед потрібно звернути увагу на наявність у матеріалах

кримінального провадження розрахунку розміру шкоди, складеного державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища. А для повного й усебічного дослідження та визначення обґрунтованості внесення до розрахунку таких показників, як вид знищеного або пошкодженого дерева, діаметра його кори довкола шийки кореня тощо доцільно призначати комплексні судово-економічні та біологічні експертизи [4, с. 616—617].

Судово-біологічна експертиза дає змогу встановити причиново-наслідкові зв'язки між об'єктом і подією злочину; механізм впливу одного об'єкта на інший, їхню взаємодію; просторове розміщення об'єкта; цільове призначення об'єкта; локалізацію на предметі-носії. Іноді призначають комплексну біологічну експертизу й експертизу встановлення цілого за частинами.

Ботанічна експертиза. За її допомогою можливо визначити: стан об'єкта (дерев, чагарників); механізм відокремлення частини ботанічного об'єкта від цілого; наявність і причини пошкодження ботанічного об'єкта; час учинення конкретних дій за специфічними змінами ботанічних об'єктів — речових доказів відповідно до біологічних закономірностей [2, с. 410].

Земельно-технічна експертиза. За її допомогою можна вирішити питання, що впливають на кваліфікацію злочину, пов'язаного із незаконною порубкою лісу, а саме визначити: категорію земель і землекористувачів земельних ділянок, на яких здійснено незаконну порубку лісу; відповідність фактичного землекористування, а також порушень меж земельних ділянок відповідно до правовстановлюючих документів на ці земельні ділянки та вимог нормативно-правових актів тощо.

Екологічна експертиза дає змогу встановити обставини й факти негативного антропогенного впливу на конкретні (локальні) об'єкти навколишнього середовища, а саме: вплив незаконної порубки лісу на навколишнє природне середовище в часі та просторі; обставини порушення приро-

доохоронного законодавства, а також їхній зв'язок з діями (бездіяльністю) спеціально уповноважених осіб у галузі охорони навколишнього середовища та природоохористування; характеристика сучасного стану території району незаконної порубки лісу; екологічно небезпечні впливи незаконної порубки лісу на навколишнє середовище; прогнози змін стану навколишнього середовища внаслідок незаконної порубки лісу; еколого-економічні наслідки незаконної порубки лісу на навколишнє середовище тощо.

Наведений перелік судових експертиз є, певною мірою, приблизним, оскільки їхні можливості не вичерпують усього різноманіття варіантів застосування спеціальних знань у досудовому розслідуванні. В інтересах швидкого, повного й усебічного розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконною порубкою лісу, згадані вище експертизи доцільно призначати в комплексі. Зважаючи на механізм учинення такого різновиду злочинів і типову слідову картину на місці події, вважаємо, що проведення цього комплексу експертиз є обов'язковим. Утім, за наявності додаткових слідів злочину цей перелік експертиз доцільно розширити.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.09.2024).
2. Бойченко С. Б., Бояров В. І., Будко Т. В., Варфоломеева Т. В., Гончаренко В. Г., Гончаренко С. В., Гора І. В., Колесник В. А., Попов Ю. П. *Експертизи у судочинстві України* : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ, 2015. 504 с.
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення

судових експертиз та експертних досліджень : наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 02.09.2024).

4. Глущенко С. І., Ступак О. М. Особливості проведення судово-економічних

експертиз щодо розрахунку розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконної вирубки або пошкодження дерев. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2011. Вип. 11. С. 611—617. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpsek_2011_11_88 (дата звернення: 02.09.2024).

Особливості застосування спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій у процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством

Катерина Шаповал

докторка філософії в галузі права, докторантка,
Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1826-5261>, e-mail: katjshapoval@ukr.net

Обґрунтовано причини залучення до досудового розслідування експертів, які, застосовуючи свої знання в певній галузі, допомагають слідчому провести повне, усебічне, оперативне розслідування.

Ключові слова: спеціальні знання; кримінальне провадження; кримінальні правопорушення; домашнє насильство.

Peculiarities of Using Specific Expertise During Investigative (Search) Actions When Investigating Domestic Violence Crimes

Kateryna Shapoval

The paper substantiates reasons for engaging forensic experts in pre-trial investigation, who, by leveraging their expertise in a particular field, assist the investigator in conducting a full, comprehensive, and timely investigation.

Keywords: specific expertise; criminal proceedings; criminal offenses; domestic violence.

В умовах соціальних, економічних, цифрових змін, а також дії особливого режиму на території нашої країни набуває актуальності застосування спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством.

За результатами проведеного аналізу наукової літератури, а також із власного досвіду дійшли висновку, що типовим є залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій, призначення експертиз, технічного супроводження слідчих заходів, а також консультування.

Пропонуємо більш докладно розглянути застосування знань спеціалістів під час проведення слідчих (розшукових) дій: огляду місця події, допиту під час досудового розслідування.

Проведення огляду місця події передбачено ст. 237 КПК України [1] — це найперша слідча (розшукова) дія, яка вимагає швидкої реакції та здійснення великої кількості

заходів із метою збирання слідів учиненого кримінального правопорушення, ужиття заходів щодо встановлення й затримання злочинця, а також надання допомоги потерпілій особі. Так, під час огляду місця події перед слідчим постає завдання залучення спеціалістів та взаємодії із ними. До останніх належать: інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), судово-медичний експерт, спеціаліст у галузі психології, кінолог зі службовою собакою та ін.

Залучення медичного судово-медичного експерта відіграє важливу роль під час огляду тіла потерпілого. Цей спеціаліст проводить загальний огляд тіла з метою виявлення слідів фізичного насилля. Результати огляду будуть сприяти правильній кваліфікації злочинних діянь (наприклад, спричинення різного ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, домашнього насилля, катування тощо), визначення розміру шкоди тощо.